

GÖTEBORGS UNIVERSITET
LITTERATUR, IDÉHISTORIA OCH RELIGION

17 februari 2015

Evaluering av *Grundtvigs værker – en tekstkritisk og kommenteret udgave af N.F.S. Grundtvigs trykte forfatterskab*
Grundtvig Centeret ved Aarhus Universitet

Sammanfattning

Undertecknade bedömare har genom studier av dokumenten och intervjuer med medarbetare i Grundtvigs værker kommit fram till att utgivningsprojektet präglas av insiktsfull planering med tydliga och välöverbärgda val och kraftfull hantering av verksamhetens relation till målsättningar och tidsram.

Vi kan inte se att man förbisett betydande aspekter eller lämnat problem obearbetade. Tvärtom har vi slagits av den påtagliga uppmärksamheten på verksamheten – inte bara beträffande måluppfyllelse, utan också på kvalitet i arbetet och för medarbetarna, med tydlig struktur, täta medarbetarmöten och starkt fokus på en akademiskt konstruktivt kritisk miljö. Allt tyder således på att utgivningen kommer att kunna löpa enligt planen.

Vi drar slutsatsen att den materiella förutsättningen är att projektet från början har fått tillräckliga resurser för att arbetet skall kunna bedrivas noggrant och effektivt. Eftersom verksamheten fungerar så bra, förväntar vi att den också får resurser att fortsätta så. På en punkt skulle vi hellre se utökat stöd: utvecklingen av tekniska verktyg för användarna. Under projektets initiala fas har den inte prioriterats, vilket är ett välöverbärgt ställningstagande. Men utvecklingen på området har gått snabbare än vad som kunde förutses för några få år sedan, och det vore konstruktivt att avsätta ytterligare medel åt projektet för att kunna dra nytta av de resurser som nu finns och därmed ytterligare öka tillgängligheten och värdet för användarna.

Uppdraget

Vi har tagit del av de planer och grunddokument som utarbetades i samband med projektets start 2008-2009, sådana planer och avstämningar som görs halvårsvis, de överväganden kring nedskärningar av ambitionsnivån som gjordes 2013 och de riktlinjer som därefter utarbetades, samt själva utgåvan på grundtvigsværker.dk. Vi har vid ett besök på Vartov den 11–13 februari intervjuat centerledaren Michael Schelde, utgåveledaren Klaus Nielsen, den tekniskt ansvarige Kim Steen Ravn, editionsfilologen Holger Berg samt tidigare projektledaren, numera ledamoten i redaktionskommittén Johnny Kondrup.

På grundval av detta har vi efter bästa förmåga satt oss in i verksamheten och dess betingelser för att bedöma hur den fungerar, om några problem eller viktiga aspekter lämnats obeaktade eller hanteras på sätt som kan förbättras, samt hur prognosen för framtiden kan beskrivas.

Bakgrund

Inom editionsfilologin har en stark utveckling varit synlig över hela världen de senaste decennierna. Den har omfattat disciplinen i sin helhet, och har i synnerhet stimulerats av medieskiftet från bok till digitalisering och utformningen av det digitala mediet som bas för vetenskapliga utgåvor. Omfattningen sträcker sig från mer eller mindre enkla tillgängliggöranden av verk till mycket komplexa system för kartläggning av enskilda verks tillblivelse från första koncipieringen till sista tryckta exemplaret. På nordiskt område har ett antal framåtsyftande utgivningsprojekt definierats och utvecklats kring Nordiskt nätverk för editionsfilologer, som i tjugio år utgjort ett nav för teknisk utveckling, teoretisk prövning och praktiskt arbete på området. Här har utgivningsprojekten ofta, även i medieskiftets tecken, hållit fast vid traditionen att omfatta hela författarskap, en uppgift som genom sitt omfång ställer mycket stora krav på avvägning och prioriteringar av utgivningens olika moment. Med hjälp av digitaliseringens möjligheter har projekten så kunnat utveckla editionsfilologin väsentligt genom att släppa de begränsningar bokutgivning för med sig och i stället öppna för konceptualisering av vidare möjligheter och perspektiv. Bland dessa projekt intar Grundtvigs værker en viktig plats i utvecklingen, som är långt ifrån avslutad: snarare utgör Grundtvigs værker en av de centrala instanserna i den tekniska, teoretiska och praktiska utvecklingen av editionsfilologin.

Hittills har 3500 sidor tillgängliggjorts på webbplatsen. När nu hela verksamheten etablerats höjs tempot och med den noggrant bevakade ambitionen att tillgängliggöra 2000 sidor per år kommer projektet att kunna avslutas på utsatt tid.

Grundtvigs værker: struktur

De grundläggande dokument för utgivningen som utarbetades 2008 och finns i reviderad form på <http://grundtvigcenteret.au.dk/digitalisering/hvorfordigi/> är föredömligt initierade och välöverlagda. Där framhålls att fokus måste ligga på hur materialet bearbetas och lagras i databaser: hur det sedan utnyttjas för att visas i en utgåva på Internet eller i pappersform måste vara sekundärt: inte därför att det skulle vara oviktigt, men därför att den tekniska utvecklingen och olika, mer kortsiktiga, intressen med tiden gör att många olika lösningar kan väljas och avlösa eller samverka med varandra. Fokus i arbetet har alltså legat på själva bearbetningen av texter till en långsiktigt hållbar form. Det är en utmärkt hållning, som gjort att man i stället för att utveckla ett nytt gränssnitt har använt de lösningar som den finlandssvenska Topeliusutgivningen redan tagit fram. På så vis har man snabbt fått fram ett gränssnitt som ger utrymme för förbättringar och tillägg efter hand, men som också kan bytas ut helt och hållet om det skulle visa sig fördelaktigare. Utgivningen har inte låtit sig styras av tanken på bokutgåva och har så undvikit att skriva in begränsningar av det slaget i projektet, däremot har man kunnat erbjuda Det Danske Sprog- og Litteraturselskab texter för bokutgåvor av valda verk.

Grundtvigs værker har effektivt utnyttjat de rika erfarenheterna från de senaste decenniernas massiva utveckling på det editionsfilologiska området. Därtill har utgivningen etablerat en konstruktiv samverkan med Københavns Universitet och den utbildning inom editionsfilologi och uppmärkning som byggts upp där.

Urval

Projektet omfattar alla Grundtvigs under levnadstiden tryckta verk med vissa motiverade tillägg och undantag, enligt den senaste beräkningen c:a 35.000 sidor. Däri ingår översättningar av Grundtvigs hand. Handskrifterna lämnades från första början utanför projektet: det finns utgivningsprojekt som utnyttjar handskrifterna för att klargöra hela verkets tillkomstprocess, men Grundtvigutgivningen fokuserar alltså på den offentlige Grundtvig och de sociala/samhälleliga processer han ingick i, en allmänt vedertagen prioritering kring den här typen av material i dagens forskning. Inte minst lär det motsvara Grundtvigs egen och samtids förståelse av hans roll. Utgivningen klargör handskriftsläget i textredogörelserna och utnyttjar den redan befintliga katalogen över alla handskrifter (Registranten). Handskrifterna undersöks när påkallat i kommentararbetet då trycken saknar text på grund av censuringripande, samt i textetableringen som stöd för att avgöra eventuella textfel i trycken.

Avgränsningen till tryckta verk är dessutom välmotiverad av resursskäl, vilket bekräftades av att man i omvärderingen av projektet 2013 behövde ta bort ambitionen att erbjuda varianter mellan olika tryckta versioner av verken. Förutom att detta möjliggör att utgivning-

en blir färdig inom de avsatta ramarna, kan framhållas att det håller möjligheten öppen för förnyade framtida insatser som tar in handskrifterna och/eller variant tryckversioner kring ett eller flera eller alla verk och knyter dem till den befintliga utgåvan.

Arbetsprocessen

I grova drag kan de centrala dragen i arbetsprocessen beskrivas enligt följande:

- 1 Scanning och OCR-bearbetning samt import av text från c:a 35.000 trycksidor. Ytlig strukturuppmärkning (import av skannad, konverterad och korrekturläst text förutsätter xml-uppmärkning i avseende till textuppdatering i kapitel, paragrafer etc., och typografi [kursivering etc., radbrytning i vers])
- 2 Motsvarande import av inskannade boksidor som faksimil (ofta andra än de som låg till grund för OCR)
- 3 Kollationering av studentmedarbetare (2-3 gånger, rättelserna kontrolleras av redaktören)
- 4 Semi-automatisk semantisk (innehållsberoende) uppmärkning av de för projektet planerade registerenheter (personnamn, ortnamn, mytologiska namn)
- 5 Den semi-automatiska uppmärkningen måste därefter verifieras och rättas, modifieras och utvidgas. Som kompletterad utgör den ett element i utgåvans kommentar och måste följaktligen kombineras med och integreras i denna
- 6 Den editionsfilologiska textetableringen görs av en redaktör, som också utarbetar textredogörelse, kommentar (nästan uteslutande verbalkommentar) och inledning. I motsats till Grundtvigs egna texter som föreligger i tryck och därifrån kan digitaliseras som text och parallella faksimil, är kommentaren utgåvans corpus av fri text som först måste etableras innan den kan tillgängliggöras. Etableringen av kommentaren inklusive inledning är, tillsammans med textetableringen, projektfilologernas stora forsknings- och arbetsuppgift
- 7 Den etablerade texten, inledningen, textredogörelsen och kommentaren redigeras av en kollega
- 8 Den etablerade texten, inledningen och kommentaren redigeras av en extern specialist
- 9 Den etablerade texten, inledningen, textredogörelsen och kommentaren redigeras till slut av huvudredaktören
- 10 Materialet valideras av den tekniska experten
- 11 På projektets infrastruktur-nivå måste text- och kommentarfilerna länkas säkert och stabilt för att sedan kunna gå till tillgängliggörande

För editionsfilologernas uppgifter finns riktlinjer utarbetade: de är som helhet mycket väl genomtänkta och hela processen är mycket ändamålsenlig.

Editionsfilologens arbete omfattar enligt riktlinjerna både textetablering och kommentering av verket i fråga, och därtill kompetens att överföra detta i uppmärkning. Detta är allt annat än en självklarhet: i andra projekt har man kunnat se en tydligare specialisering av uppgifterna. Överlag får det bedömas så, att de varierade arbetsuppgifterna och den breda kompetens de innebär inte bara minskar projektets sårbarhet utan också berikar medarbetarnas överblick och utbyte. Därtill är arbetsprocessen och riktlinjerna föredömligt inriktade på kollegialt samarbete med konstruktiv kritik, samtidigt som alla får tydligt definierade ansvarsområden. Man arbetar också aktivt med fortbildning för medarbetarna, bland annat genom temadagar och deltagande i konferenser med mera, inte minst i samverkan med forskarna inom Grundtvigprojektet.

Gränssnitt och användarperspektiv

Den naturliga prioriteten har varit på bearbetning av texter och etableringen av utgåvans substans. Utifrån de beskrivna ambitionerna kan vi inte se annat än att det har gjorts på ett helt relevant sätt med uppmärksamhet på alla viktiga aspekter.

Gränssnittet och användarvänligheten utgår således än så länge från den struktur man tagit över från Topeliusutgivningen. Man har lovande planer på att utveckla gränssnittet på en rad områden, inte minst genom att erbjuda fler verktyg som ger användarna nya dynamiska möjligheter att dra nytta av utgåvan på sätt som överskrider traditionellt bruk av en vetenskaplig utgåva. Att inte ha alltför bråttom med att ta fram verktyg har sin fördel också i det att många redskap utvecklas världen över i ett högt tempo, en stor del av dem som "open source". Det innebär att man efter hand kan välja bland redskapen och med jämförelsevis liten resursanvändning implementera dem. Det är sådant som kommer att initiera ökad forskning och nya perspektiv på Grundtvig. Bland sådana möjligheter vill vi gärna betona

- metoder som gör det möjligt att utföra sökningar som fångar upp varierande stavning och ordformer. Detta är en förutsättning för flera former av avancerad sökning, inte minst så kallad topic modeling som ger redskap att spåra hur olika teman förekommer över hela författarskapet.
- sökalternativ som medger sortering av materialet efter tid, genre etc.
- visning av sökresultat på flera sätt: direkt i texterna, i konkordansform osv.
- möjlighet att i sökavdelningen och direkt från kommentarerna frammana en översikt över alla förekomster i författarskapet av t.ex. "Freja".

- direktlänkning mellan lemma och ordförklaring så att de kommer på höjd med varandra i de olika kolumnerna, och så att man kan klicka på en ordförklaring för att komma direkt till dess aktuella textställe.
- som ett sannolikt enklare steg på vägen kunde man förmodligen inkludera det eller de ord kommentaren förklarar (lemma) i själva kommentaren. Det borde gå att göra på automatisk väg (och skulle förmodligen kräva att man reducerar lemmat till ett eller få ord, vilket nog också kan göras automatiskt).
- sammankoppling av faksimil med rätt sida i den etablerade texten så att den ena visningen följer den andra.
- nerladdning av textfiler. Vissa användare kan ha stort bruk för textfiler med verken enskilt eller samlat för olika slags bearbetning (till exempel egen tematisk uppmärkning eller för att knyta enskilda verks manuskriptstadier till den etablerade texten). Gärna i flera filformat, främst xml, rtf, pdf, epub.
- kollationeringsverktyg. Variantredovisningen är – rimligt – bortprioriterad i uppmärkningen men av ett antal verk etableras texten för flera upplagor. De kommer att kunna sparas ner av användaren och kollationeras i program som t.ex. Juxta Commons, men det kan också visa sig vara relativt enkelt att implementera en sådan funktion direkt i gränssnittet.

Vi understryker här att vi anser att utgivningen genomgående har gjort goda prioriteringar. Samtidigt konstaterar vi att den tekniska utvecklingen av verktyg i omvärlden har skett på ett mer expansivt sätt än vad som kunde förutses för bara några år sedan. Det samma gäller nya digitala plattformar som, främst, läsplattor. Därför föreslår vi att man utvidgar utgivningens budget för att nu, när Grundtvigs værker passerat startskedet och etablerar en ansenlig mängd texter för öppen användning, effektivt skall kunna implementera verktyg och filformat som berikar användningen och utvidgar antalet möjliga användare.

Framtidsutsikter

Utgivningsprojektet Grundtvigs værker är planerat och genomfört på ett mycket övertygande sätt. Klarheten i riktlinjer och målsättning påverkar tydligtvis arbetsmiljön positivt. Det är vårt intryck att projektledningen skapat en god arbetsmiljö, med regelbundna möten och diskussioner där alla kan göra sin åsikt hörd, och med sitt betonande av hur den akademiskt konstruktiva kritiken kan fungera som en god kraft. Den breda kompetens hos medarbetarna som är inskriven i projektets struktur reducerar sårbarheten och svårigheten att ersätta enskilda personer betydligt.

Grundtvigs værker skiljer sig från de flesta stora utgivningsprojektet i att projektet faktiskt håller tidsramarna. En stor genomgång 2013 gav vid handen att rutiner och ambitioner behövde ändras för att målen skulle hållas, och man bantade ner ambitionerna främst kring inledning och kommentarer. Den målmedvetna disciplineringen är mycket övertygande, och ger anledning till fullt förtroende för att projektet skall kunna fullbordas enligt planerna.

Köpenhamn/Göteborg/München,
13-17 februari 2015

Hans Walter Gabler
Professor emeritus, Englische Philologie
und Editionswissenschaft
Institut für Englische Philologie
Ludwig-Maximilians-Universität München
Schellingstr. 3
80799 München

Mats Malm
Professor i litteraturvetenskap
Institutionen för litteratur, idéhistoria
och religion
Göteborgs universitet
Box 200
405 30 Göteborg